

ПРАБЪЛГАРСКАТА ПИСМЕНОСТ И КУЛТЪТ КЪМ СЕДЕМТЕ ПЛАНЕТИ

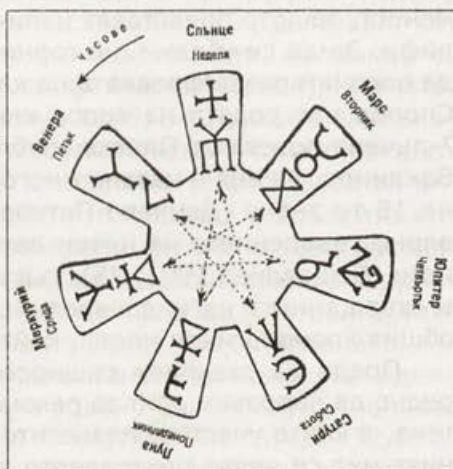
Венцислав Цонев

Повод за настоящата статия са многобройните нерешени въпроси, свързани с произхода, езиковата същност, развитието и ролята на прабългарските писмени знаци в живота на Първото българско царство. Прегледът на историческата литература маркира търсенията на учените, които повече от век се опитват да разгадаят тайните на тези писмена (Бешевлиев 1981, 11–23). Оформени са вече двадесетина теории около произхода и предназначението на знаците, но нито една няма цялостен характер или фундаментален принос. Проблематиката е сложна и широка по обхват, затова се спираме само на отделни възлови моменти. В хода на изследването използваме като сравнителен материал таблиците към известната монография (Дончева-Петкова 1980). Според нас основният нерешен въпрос в науката си остава дешифрирането на писмената, разкриването на конкретния им езиков смисъл. Обикновено ги третираме като маркировъчни знаци на каменоделци и грънчари, белег за собственост, рунно писмо, магически символи, родови тамги, числа, имена и др. Правят се опити за аналогии чрез подобни писмени системи, например с еламската писменост (по идея на проф. Марко Марков), знаците от Северното Причерноморие (Драчук 1975, 54), орхоно-енисейското тюркско писмо, европейските руни. Несъмнено произходът на прабългарската писменост има отношение към въпроса за етническата същност на първобългарските племена и връзките им с околните народи по пътищата на преселението. В тази насока се стига до сериозни залитания, защото съществуващите теории за чисто шумерски, хунски или тюркски произход на българите не водят до автоматично решаване на загадките с писмената им. Сходството на отделни знаци, дори установената външна идентичност с елементи от сарматското и орхоно-енисейското писмено наследство, не ни дават основание за кардинални изводи. Едни и същи знаци при отделните народи често имат различно значение. Преди всичко със сигурност трябва да се докаже какъв езиков характер носят прабългарските знаци – дали това са руни, отделни букви, идеограми или нещо по-различно. Прегледът на таблиците по книгата на Л. Дончева-Петкова ни насочва към някои логични постановки. Прави впечатление, че преобладават като разпространение единичните знаци, рядко те достигат група от 3–4 броя върху даден предмет. Изключение правят Мурфатларските

надписи в Северна Добруджа, които отнасяме към последните десетилетия на IX в. Тяхното връзване е започнало в първите години след приемането на християнството от Борис I. Забелязва се също наличието на голямо количество варианти на отделен знак. Примери ни дават разновидностите на символа Тангра (Дончева-Петкова 1980, таб. XXI), представянето на елемента с форма на ипсилон (Дончева-Петкова 1980, таб. XIII, XIV), дървовидните фигури (Дончева-Петкова 1980, таб. XV), двойната брадва (Дончева-Петкова 1980, таб. XI, XIX), християнски кръст (Дончева-Петкова 1980, таб. XXXIV, XXXV). Така забелязваме, че знаците имат силна идеограмна основа, те са графичен образ на предмети и понятия с битов и религиозен характер. Честата употреба на стреловидни елементи към отделните знаци навежда на мисълта, че последните изпълняват ролята на указателни табели, насочващи пътниците към важни обекти – храмове, оброчища, дворци, гробища, мостове, крепости, водоизточници и др. подобни. Това предположение се подкрепя от археологическата среда, в която се откриват самите знаци. Отделни надписи, съставени от няколко знака, имат повествователен характер, лаконично представят събития или служат за пропаганда на религиозни идеи (Дончева-Петкова 1980, таб. XX, XXIII, XXV). Към тази група трябва да причислим и надписите от скалните църкви край Мурфатлар. Те бележат върха в развитието на прабългарската идеограмна писменост, защото представят цели изречения чрез редове от йероглифи. За да се убедим, че горните разсъждения са верни трябва да посочим разшифровката на ключов надпис или група от знаци. Според нас ролята на кодов ключ може да изпълни известната 7-лъчева розета от Плиска, публикувана през 1971 г. от Станчо Ваклинов. За нея е казано много, но не и основното – за смисъла на 15-те знака (Дончева-Петкова 1980, таб. XXV). Приемаме за вярно твърдението на някои автори, че тя е символ на 7-те планети (Бешевлиев 1981, 75), тъй като истината трябва да се търси в схващанията на индоевропейските народи за устройството на общия космологичен модел, който включва понятието "небе".

Преди да разкрием същността на знаците върху лъحوвете е редно да направим опит за реконструкцията на митологичната система, в която участват планетите и небето като цяло. Космологичният мит се явява централното звено, защото включва в себе си представите за произхода на боговете и тяхната йерархия. Календарната цикличност на природното битие намира пряко отражение в човешкото съзнание, което започва да търси философско обяснение за извършващите се процеси. Оформянето на космологичния модел минава неизбежно през персонификацията на първоначалното сътворение като причина за природните цикли и появата на човешкото общество. Във всяка митология под различна иконог-

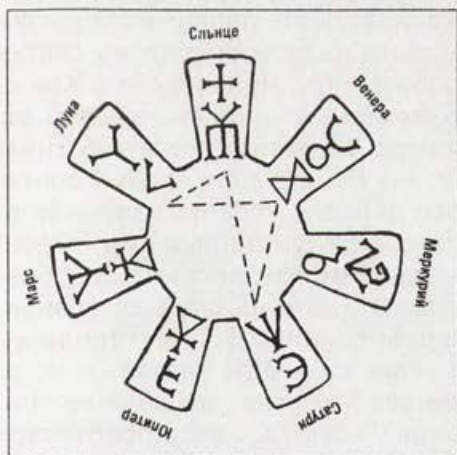
рафска форма се представя идеята за първичната материална диференциация. На върха на божествената ерархия застава Бог Творец, еманация на победилото мъжко начало (Атум, Амон Ра, Ану, Папайос, Ахура Мазда, Уран). В района на Месопотамия и Хималайската верига се оформя идеята за Бога на 7-те небеса, тя заема централно място в религиозната система на старовавилонци, индийци, асирийци, юеи, туранци и др. В светлината на утвърдилата се теория за източноиранския произход на прабългарските племена (Добрев 1998, 2000), логично се поставя тезата за родствена връзка на този космологичен модел с прабългарската звездна религия, за която свидетелстват някои византийски автори (дякон Игнатий, Теофилакт Охридски) и домашните извори – Йоан Екзарх, апокрифите, фолклорните паметници. Изследователите насочиха вниманието си към розетата от Плиска и опит за обяснение в тази насока дава книгата на Хофарт, в която се лансира една теория за същността на този бронзов предмет (Алексиев-Хофарт 2002, 265–277). Авторът свързва известния артефакт с догмите на астрологията и по-точно с уреда, наречен "звездата на маговете". За Алексиев розетата е плод на халдейското влияние върху българската духовност и по своята същност тя представлява модел на времето, отчитащ часовете и дните в седмицата (**Обр. 1**). Според астрологическата традиция всеки час е управляван от определена планета, като първият час от неделния ден принадлежи на Слънцето. Посочва се, че в ход наляво от него последователно са обозначени часовете на Венера, Меркурий, Луна, Сатурн, Юпитер и Марс. Изброявайки ги в този ред стигаме до 8-ми час, който отново ще бъде на Слънцето и накрая 24-ти ще се падне пак под знака на Меркурий. Следващият час се явява първи за Луната, а тя е астрологичен символ на деня понеделник. Постепенно се изреждат дните от седмицата в известния ни порядък, запечатан още върху глинения модел, принадлежал към библиотеката на цар Ашурбанипал в Ниневия.

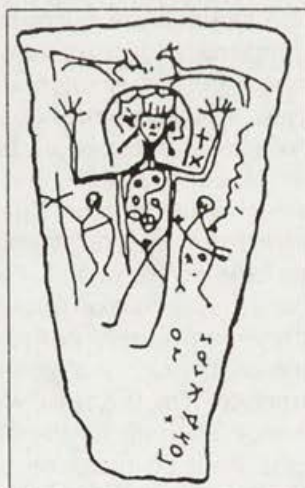
Обр. 1. Вид на розетата като "звезда на маговете"

Веднага възниква въпросът за символиката на 7-те лъча и авторът правилно открива мястото на Слънцето, съгласно известните му графични характеристики като равнораменния кръст и вариантът на знак Тангра, поставен под него – този вариант според нас има китайски аналог, който означава "силна светлина" или

“небесно сияние”. След това Алексиев се впуска с обширни обяснения за същността на знака “ипсилон с две вертикални хаста”, поставен върху центъра на гръбната страна. Той цитира филозофската интерпретация на Рудолф Кох, но в крайна сметка не дава пълно обяснение за смисъла на този широко разпространен символ (Кох 2001, 13). На пръв поглед теорията на Алексиев изглежда вярна, но тя подлежи на проверка чрез сравнителен материал. Ние изхождаме от предположението, че розетата изобразява по-особен вариант на “звездата на маговете”. Възможно е нейният планетарен модел да отразява знанията и схващанията на древните българи за действителното място на всяка планета в космическото пространство (**Обр. 2**). За да докажем тази теоретична постановка, имаме нужда от някакъв допълнителен код. Сега се за връзаната рисунка върху т. нар. Шуменска керемида, публикувана като религиозен паметник (Овчаров 2000, 136). Композицията на същата отразява важен момент от космогоничните идеи на прабългарите (**Обр. 3**). Централната фигура доминира силно в сравнение с двете странично разположени антропоморфни същества. Характерни елементи на централния персонаж са: ритуално вдигнатите ръце, короната със 7-лъчево сияние, ореолната дъга около нея, двата знака вдясно от главата и белезите за мъжки пол по тялото. Според нас тази фигура олицетворява Бога Творец, Всевишния, който седи на седмото небе. В астрален аспект той се представя от планетата Сатурн. Прабългарските надписи говорят за Бог, който вижда всичко на земята. Един надпис на Омуртаг изрично посочва, че канът извършва отделно жертвоприношение на Тангра. Под Бог трябва да разбираме най-вероятно присъствието на обожественото Слънце, защото етимология-

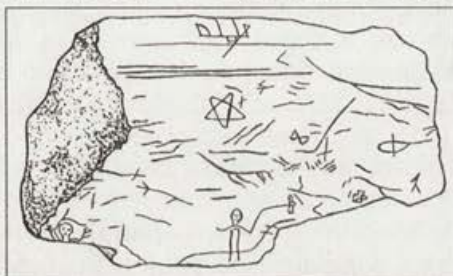
Обр. 2. Действително разположение на планетите по розетните лъчове

Обр. 3. Рисунката върху Шуменската керемида

та на знака Тангра подсказва култа към по-широкото астрално понятие Богът Небе, символ на което е знакът ипсилон, придружен с две хасти. Божеството с вдигнати ръце сякаш подpira небесния свод, то е еманация на космическото дърво или небесната му проекция, наречена Млечен път. В представите на номадските народи това е небесният конник или духът на небето. Връзката между Тангра и прабългарското понятие Бог отразява отношението на Бог Отец към Сина (Слънцето). Виждаме близко сходство с християнското схващане за ролята на Бог Син, който е единосъщ с Отца, но прабългарската религия е политеистична в основата си, защото според свидетелствата този етнос се покланя на Слънцето, Месеца и звездите (Бакалов, Коев 2001, 113). За прабългарите Слънцето и Луната са братя, единият свети денем, а другият нощем (Петров, Гюзелев 1978, 321). Останалите планети се явяват техни братя и сестри. Прави впечатление, че до главата на Бога Творец стоят връзани два знака – обикновен кръст и друг Х-образен. Както вече посочихме, първият маркира лъча на слънцето върху розетата от Плиска. В композицията по керемидата отдясно на Бог Отец стои фигура, държаща жезъл, чието на върши има кръстовидна форма. Изображението свързваме пряко със Сина (обожественото Слънце). Не случайно Омуртаговият строителен надпис от църквата "Св. Четиридесет мъченици" в Търново започва с кръстен знак. Канът не е християнин и едва ли този кръст се поставя само заради византийско влияние. Остава идентифицирането на третия персонаж, поставен отляво на централното божество. Маркираните схематично гърди, лонната точка, тесните рамена, това са все характерни белези за женски пол. Спускащата се спирала към раменете на фигурата подсказва идеята за небесна светлина или светкавица. Двете малки чертички до спиралата обозначават вероятно двата възможни пътя на светилото, съгласно особеностите на орбиталното му движение. Коя е тази обожествена планета лесно можем да открием, защото от женски пол може да бъде само Венера, известната рогата богиня от Месопотамия. Вече посочихме, че Луната при прабългарите има мъжки облик. Традицията носи дълбоки корени, например в книгата "Авеста" старите иранци пишат: "Луната съдържа в себе си семето на бика". Като брат на Слънцето Месецът има подобна сигнатура върху бронзовата розета. Отдясно на слънчевия знак стои лъч, върху който виждаме подобие на ипсилон или трилъчева свастика, под която е връзан ъгловиден знак за движение в посока. Трискелът е много стар символ на огъня, срещаме го при някои емисии на деронски монети от V в. пр. Хр. Като прабългарски знак се открива по блоковете на източната врата в Плиска. Логично можем да го свържем с изгрева на Слънцето, но Луната също изгрява през втората част от периода си в източна посока.

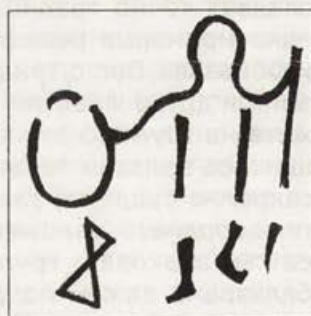
Месецът свети с отразената слънчева светлина, следователно се намира в зависимо положение от своя по-могъщ "брат". Върху керемидата от Шумен липсва конкретно изображение на Луната, но то прозира зад слънчевото божество като втора негова природа. Намирайки се в симбиоза, двете светила трябва да заемат съседни лъчове по розетата, което на практика е изобразено. Венера логично застава отляво на Слънцето, тя допълва конфигурацията на астралната Троица. Нейният Х-образен кръст се покрива с изобразената двойна брадва, врязана към лъча, разположен до слънчевия сектор. При розетата по модела на Алексиев този лъч е отреден механично за планетата Марс. Грешният подход на автора е очевиден, защото военният бог носи винаги мъжки пол. Че хиксовидният кръст от керемидата трябва да се разглежда като идентичен със знак "двойна брадва" се убеждаваме при огледа на символите върху известната мраморна колона, открита при западната стена на Плиска (Дончева-Петкова 1977, 64–71). До този момент не е правен детайлен анализ на представената картина, но според нас ясно се открояват символите на планетите, разхвърлени по схематичното небе. Зад врязаната по средата фигура на орел откриваме точно копие на сцената от Шуменската керемидата (Обр. 4).

Обр. 4. Колоната със знаци от западната стена на Плиска

Виждаме обособена знакова група, в която последователно стоят три основни символа: кръст, подобие на коса (или патерица) и двойна брадва. Изображението на косата се свързва пряко с образа на обожествения Сатурн (Кронос). В древните паметници от Евразия често го представят като старец, държащ посочения инструмент. Според розетата от архива на Ашурбанипал Богът стои върху колесница, теглена от две змии. Прабългарите следват точно традициите от Месопотамия, затова ни говори и една мраморна релефна плоча, намерена пак около Шумен, тя изобразява Бог с трилъчева корона и жезъл, заобиколен от две змии и други животни (Овчаров 2000, 124–126). Връзката със сюжета на Шуменската керемидата е очевидна. В горната част на същата са врязани телата на две животни – елен и сърна. Те имат сакрална същност, защото символизират божествената енергия и плодородието, заложено в мъжкото и женското начало. Връщайки се към знаковата група върху мраморната колона от Плиска, забелязваме важни подробности. Над трите основни символа има врязани 7 броя чертички, внушаващи идеята за 7-те небеса, или птищата на съответните планети. Интерес предизвикват и две

чертички, маркирани под знака на лабриса. Вече посочихме, че съществуват такива чертички в близост до третата фигура от Шуменската керемида. Наличието на тези допълнителни знаци прозтича от особеностите на планетното движение. През част от годината Венера изгрява като Зорница, а след това във вид на Вечерница. Тази двойствена природа е правела силно впечатление при древните народи, тя намира отражение в религиозните доктрини и фолклорното наследство. Освен това въпросната планета имала според техните изчисления календарен синодичен цикъл от 576 дни, образуващи 64 седмици. Връзката между венерианския календар и религиозните култове се откроява ясно още в Шумер и Египет. Знакът "двойна брадва" от розетата носи редица тълкувания, като светкавица, символ на царска власт, съчетание на елементите вода и огън (Фол 1986, 3). При китайците тя означава понятието "метал". Според нас същата отразява и категорията календарно време. Такова е значението и в протоиберийската писменост от бронзовата епоха. При глаголическата азбука също откриваме знак с формата на брадва, поставен под № 10 (Цонев 2004, 111). Лабрисът в графиката си съдържа две полусвастики, едната лява, другата с десен ход, знакът символизира най-общо постоянната природна цикличност. Знаем, че жреците водят астрономически наблюдения и се грижат за правилното отчитане на времето в древните общества. Не случайно до фигурата на танцуващ шаман в светилището до Мадара е изобразена двойна брадва (**Обр. 5**). Същата се среща много често около култови обекти, например по оградата на Голямата базилика в Плиска. Според таблиците на Л. Дончева, към които добавяме и сведенията за Мурфатлар, този сакрален знак е регистриран не по-малко от 85 пъти. Това го нарежда сред водещите по брой в българските земи. На първо място стоят разновидностите на знакът "ипсилон", срещани се над 230 пъти. Дори жезълът върху лъвската фигура до Мадарския конник представлява такава стилизирана идеограма. Колкото до втория знак по лъча на Венера, той предава вида на глава или шапка с рога. Вече посочихме връзката с Месопотамия, където планетата се представя като рогатата богиня Ищар (Инана). В Азия подобни рогати рисунки служат за емблема на жреческото съсловие и се свързват най-често с ритуалната шаманска практика, използваща парциалната магия. В случая животинската глава замества цялостния образ от действителността (Овчаров 1982, 62). В крайна сметка идеограмата за лъча на Венера звучи така: "Пътят на тази, която закриля жреците и храмовете".

Обр. 5. Танцуващ шаман от светилището до Мадара

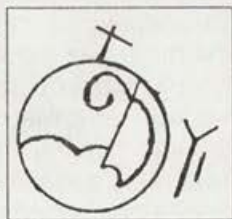
След изясняването на въпроса за първичната тройка следва да приключим описанието на вътрешните планети с Меркурий, който според орбиталното си място се намира в близост до знака на Венера. Логично го поставяме отляво на венерианския лъч и същевременно отдясно на Сатурн. Разчитането на меркурианските знаци става лесно, ако следваме знанията за неговите астрални характеристики и съответните митологични представи. Тази най-близка до Слънцето планета се наблюдава много трудно поради малките си размери и заслепяващото въздействие на слънчевата светлина. От митологиите на Двуречието, Гърция и Рим знаем за основния атрибут на нейния бог – кадуцейат. Характерната форма на този жезъл се разпознава в по-горния знак по лъча, но забелязваме някои особености – едното му рамо е пречупено като клон, а по средата имаме усложнена форма, представляваща горяща факла. Знаем, че Меркурий (Хермес) има също друг важен символ – изображението на петел. Върху елипсовидния медальон от архива на Ашурбанипал посоченият бог се вози в колесница, теглена от петли. Прабългарите използват двата символа, но чрез идеен и художествен синтез създават свой графичен знак. Анализирайки формата на другото изображение по този лъч, стигаме до убеждението, че това е примка – ласо. При внимателен оглед се забелязва плетката на въжето. Каква е връзката на ласото с посочената планета? Още древните са забелязали нейния оптичен парадокс, който намери разумно обяснение едва през XX в. чрез теорията на Айнщайн. При своето видимо движение около Слънцето внезапно Меркурий увеличава орбиталната си ъглова скорост и забавя скоростта на собственото си въртене. Следва постепенно спиране и в продължение на 8 дни планетата сякаш се движи в обратна посока – от запад на изток. После отново застава неподвижно и се връща към нормалния си ход (Станев 1977, 35). Проекцията на орбитата в този участък има формата на ласо или възел. Нормализираният текст към идеограмата на Меркурий следва да гласи: "Пътят на този, който държи жезъл с петел и лети като ласо".

Свършвайки с този лъч, ще проследим хода на планетите след Луната, затова ни приканва и нейният ъгловиден знак. В планетарен ред следва да търсим изображението на Марс. Двойката символи съвпадат с общоприетото схващане за него. Единият има формата на пирамидална шапка, увенчана с кръст. Опорната си точка откриваме отново сред китайските йероглифи, където съществува почти същият знак, имащ значението на "голям, велик". Другият графичен символ е със стреловидна форма, която механично ни насочва към един основен атрибут на бога – копието. Няколко знаци с подобно значение има в китайската писменост, но върхът им е обърнат към небето. Копиевидният връх от розетата обаче е удължен и насочен надолу, към пирамидалната фигура. Той може да бъде тълкуван като светкавица, спускаща се от небето. Синтезираният превод на идеог-

рамата свеждаме до изречението: "Пътят на великия бог, владеещ светкавицата". За древните планетата Марс е изглеждала твърде близка и голяма, същата има впечатляващ червеникав блясък. Върху прабългарските епиграфски паметници този знак се среща над 60 пъти. Виждаме го дори да замества ипсилоната от известната идеограма на Тангра. Откриваме еволюция в идеограмната същност на знака, защото освен като копие може да приеме вида на шаманско дърво. Това личи при символите (Дончева-Петкова 1980, табл. XX). След приемането на християнството същото дърво се свързва вече с изображението на разпнатия Христос. Подобен копиевиден рунически знак срещаме и при германците, където обозначава мъжкото начало. Носи името ман (човек), една широко разпространена дума сред индоевропейците. Не случайно в Елада "червената" планета се свързва с облика на кървавия бог Арес – войните са постоянно занимание на мъжете. С описанието на Марс завършва редът на т. нар. вътрешни планети, следват газовите гиганти. Идеограмата на Юпитер е сравнително лесна за конструиране, тя съдържа вече известен знак – пирамидата с кръст. Остава разгадаването на разположения над нея, зад чиято външност се крие някакъв атрибут на божественост. В плочката от Ниневия този Бог държи жезъл и стои в колесница, теглена от орли. Знакът върху розетата наподобява ръка, държаща пастирска тояга – кривак. Поразително е смисловото сходство с глаголическата буква "фрѣт", означаваща цъфналата клонка, с която Архангелът благовестява Дева Мария. Поредният номер на тази буква съвпада с мястото на Юпитер в планетния ред (Цонев 2004, 112). В този случай текстът добива следната форма: "Пътят на този, който е велик господар и държи жезъла".

Остава прочитът върху последния лъч, за планетата Сатурн и Бога на 7-те небеса. В книгата на Алексиев правилно се посочва, че същия пореден розетен лист принадлежи на седмата планета. Вече отбелязахме една от важните особености в иконографията на Бога Творец – короната върху главата му. В случая по-горният знак ни показва трилъча корона, но завъртяна странично на 90° градуса. Странното положение на символа се обяснява единствено с особеностите на Сатурн. Знаем, че той притежава сложносъставен пръстен, който непрекъснато променя наклона си спрямо наблюдателя. Този пръстен се разполага в плоскостта на екватора, наклонена под ъгъл от 28 градуса спрямо еклиптиката. Моментите на най-голямото разкритие и "изчезване" на пояса се редуват през всеки 75 години. Ето още една причина за кабалистичното начало в преклонението към "Бога на 7-те небеса". Възниква предположението, че някога българските звездобройци са наблюдавали непосредствено пръстена на планетата, което днес звучи почти невероятно. Историата сочи за официален откривател на пръстените Джовани Касини, който ги забелязва с телескоп през 1675 г. Истината се крие

в премълчаваните или забравени успехи на древната наука в Азия, особено от Вавилон и Асирия (Тойнби 1995, 15, 191). Розетния знак ни представя Сатурн така, както би изглеждал при наблюдение с малък телескоп. Древните индоевропейци са познавали свойствата на водната леща, специално при светилището край Татул в Родопите се предполага използването на такъв прост телескоп от тракийските жреци. Трябва да подчертаем, че до средата на XIX в. в научните среди битува схващането за слабите познания на древните в областта на оптиката. Скептицизмът започва да се разсейва, когато при разкопките на Нимруд намират увеличителни лещи. Още по-странно звучат някои твърдения на пътешественици, че от района на Средна Азия могат да се различат с просто око фазите на Венера, четирите големи спътници на Юпитер и пръстенът около Сатурн (Николов 1986, 101–102). Съмненията окончателно ще се разсеят, ако погледнем в архивите на Месопотамия – клинописните астрологически текстове говорят конкретно за “рогът на Ищар”, който се движи по небето. Можем също да се запитаме защо асирийският Бог Бел (Юпитер) го изобразяват с четири крила, заобиколени от звезди. Същият интерес предизвикват и халдейските връзани рисунки на Бог Сатурн, изобразен в пръстен. Откъде тръгва особена почит към най-отдалечената планета и каква е връзката със Слънцето и мита за Сътворението? Защо еврейският Йехова има “дворец от огън на седмото небе”, както вярват и съседните народи, в какво се състои семантиката на дъждовната дъга (Библия 1982, Битие-9:13), която библейският Саваот поставя в облаците като знак за вечен завет между небето и земята? Очевидна е дълбоката връзка на приемственост между езическите религии и християнството, чийто върховен Бог Творец има триъгълен нимб от светлина, символ на единството на Св. Троица. Според нас прабългарите са формирали определени космогонични представи за триликния (триединния) Бог още преди досега си с християнството. В подкрепа на това становище говорят някои комбинирани връзани знаци (Дончева-Петкова 1980, табл. XIX и XXXVII). Особен интерес предизвиква знак № 16 от табл. XXXII (Дончева-Петкова 1980), изобразяващ момент от слънчево затъмнение (**Обр. 6**). Знакът на Тангра е показан без една от страничните си хасти, опората на небето се нарушава. Над диска стои кръст, маркиращ Слънцето. За култа към троичното начало съобщава пряко Г. Н. Потанин, който във връзка с функциите на колобрите в Тангутско-Тибетската област посочва как те издигат три облечени в дрехи стълба, за предпазване от градушките (Бешевлиев 1981, 52). При огледа на втория знак по лъча на Сатурн прави впечатление също троичната сакралност. Той наподобява острието на

Обр. 6. Слънчево затъмнение според знак № 16 от табл. XXXII

стрела или копие, насочено към небето, но ограничено при върха с къса чертичка. Ако се върнем към китайската писменост намираме приблизително същия йероглиф, даващ представа за крайна точка или граница на възможно преместване в пространството. Семантиката на тази графика съдържа и друга същност, извлечена от практическия опит на древните. Тогава за връх на човешките технически възможности се е смятало разстоянието, което може да прелети изстреляната към небето от мощен лък стрела. Според някои учени най-архаичният символ е стрелата, обърната към небето (Велецкая 1978, 22). В крайна сметка стигаме до формулиране на конкретна идеограма, гласяща: "Път на Бога Творец, който се намира най-високо над нас и има троично лице." Чрез археологическите материали установихме, че този Бог заема централно място в емблемата на Тангра, каменното небе или Космическата планина на народите в Азия (шумери, вавилонци, индийци, перси, кимерийци, прабългарски племена). На Балканите негово най-мащабно изображение представлява Мадарският конник, скалите под Шуменското плато стават символичен образ на свещената планина. В миниатюрен вид идеята за Тангра се представя чрез металните апликации-амулет, открити на много места в българските земи, включително и Македония. Върху калпака на митичния конник са поставени 7 броя точки, числен код за Бога на 7-те небеса (**Обр. 7**). Под него има поставен диск, символизиращ Бог Син (Слънцето), а очите на антропоморфното изображение съответно означават Месеца и Венера. Врязаният върху неговия лист към розетата знак "трилъчева корона" откриваме сравнително рядко по каменните паметници на Първото българско царство, групирани са в таблици III, IV, XIX, XXVII, XXVIII (Дончева-Петкова 1980). Епизодично е употребяван и вторият символ, имащ стреловидна форма. Срещаме го в табл. II, III и XV (Дончева-Петкова 1980). Това означава, че самостоятелните изображения на Бога Творец нямат популярност и обичайното му място е в центъра на емблемата Тангра, където разклоненията на ипсилон онагледяват представата за двойствената божествена същност. Същевременно те доказват присъствието на четвъртата световна опора, каквато срещаме примерно при египтяните и китайците. Знакът "трилъчева корона" намираме с различни графични добавки при четири поредни букви от глаголическата азбука (Цонев 2004, 113–114).

Обр. 7. Метална апликация-амулет с обрза на Тангра (по Бешевлиев)

От казаното до тук за символиката на розетата можем да обобщим следното:

1. Същата представлява синтезиран планетарен модел, в който централно място по лъчове е отделено на древната триада – Слънце, Месец и Венера. Това обособяване нарушава в известен смисъл астрономическият порядък на техните орбити, но то е продиктувано от религиозни съображения. Местата на другите планети са строго спазени. От сравнителните наблюдения върху разглежданите археологически паметници се установи, че прабългарите употребяват като идеограма за небето и други варианти, съставени от Сатурн, Слънцето и Венера или Сатурн, Слънце, Луна и Венера. С тях подчертават ролята на Бога Творец, паралелното съществуване на същите е продиктувано от особеностите на религиозно-философската доктрина. Долавяме опит за компромисно решение на идейната опозиция, възникваща между Тангра и Слънцето. Тя се дължи най-вероятно на сблъсъка между схващанията на двата основни клона, формиращи прабългарския етнос – хунския и източноиранския. При хуните се забелязва известно принизяване на Тангра като върховно Божество и толериране на Слънцето и Луната в качеството им на върховни алпи (Добрев 1997, 69–70).

2. Оформянето на розетата подсказва определена двойственост – поставената в центъра кръгова форма може да символизира Земята, съгласно теорията на Клавдий Птоломей, но знакът на Тангра дава представа и за присъствието на Слънцето. Ако съдим по разположението на планетните редове, скрити зад буквите от глаголическата азбука на Кирил, косвено предполагаме наличието на хелиоцентрични идеи при прабългарите.

3. Видът на отделни писмени знаци и техният превод доказват, че прабългарската писменост има преди всичко идеограмен характер. Тя служи за маркиране на култови обекти, религиозни послания или отделни понятия. Идеограмното писмо се заражда още в периода на движението в Азия и преселението към Европа, но достига разцвет на Балканите през VII–IX в., когато се утвърждава мощната славянобългарска държава. Нейният сложен етнически състав диктува използването на идеограмните знаци, които със своята универсалност са лесно разбираеми за всички поданици.

4. Констатираната близост с китайската йероглифна писменост ни дава основание да говорим за тесни контакти между прабългарските племена и Китайската империя. Съществуват многобройни писмени свидетелства за такива, особено в китайски източници (Бичурин 1950/1951, I, 30, 216, 285–291; II, 227). Със сигурност експанзията на китайците и тунгузите предизвиква през IV в. сл. Хр. масово преселение на хунските племена към Европа, които участват по-късно в образуването на българската народност.

5. Бронзовата розета от Плиска има не само познавателен и ре-

лигиозен характер, най-вероятно е използвана също като магическо средство. За магическата същност на предмета свидетелства един прост експеримент, свързан с геометрично построение. Ако прокараме последователно свързващи отсечки между лъحوвете на Сатурн, Слънцето, Луната и Венера, стигайки отново до седмата планета, получаваме знакът "двойна брадва". Подчертахме, че зад него се крие още по-древния символ на свастиката, в двата и варианта. Той стои в основата на всички соларни религии и подсказва наличието на хелиоцентрични идеи в планетния модел при прабългарите.

Розетната форма участва при оформянето на прабългарския циклов календар, откриваме я дори в архитектурата на прабългарските селища. Достатъчно е да споменем сензационните открития за устройството на разположения в Южен Урал и близо до 52-ия паралел град Аркаим, където около централния площад са били издигнати като розетни лъчове 7 броя сгради. Намерените в този район още 17 кръгови селища говорят за религиозно-мистичния характер на планировката (Зографова 2005, 11) и дълбоките корени на традициите. Аркаим води началото си от раннобронзовата епоха и е доказателство, че прабългарите не са никакви случайни номади, а носители на цивилизация.

ЛИТЕРАТУРА:

- Алексиев 2002:** А. Алексиев-Хофарт. Изгубените кодове на древните българи. С., 2002.
- Бакалов, Коев 2001:** Г. Бакалов, Т. Коев. История на религиите. С., 2001.
- Бешевлиев 1981:** В. Бешевлиев. Първобългарите. Бит и култура. С., 1981.
- Библия 1982:** Библия, сиреч книгите на свещеното писание. С., 1982.
- Бичурин 1950/1951:** Н. Л. Бичурин. Собрание сведения о народах обитавших в Средней Азии в древние времена. М., 1950/1951, I; II.
- Велецкая 1978:** Н. Н. Велецкая. Язическая символика славянских архаических ритуалов. М., 1978.
- Добрев 1997:** П. Добрев. Сказание за Атиловите хуни. С., 1997.
- Добрев 2000:** П. Добрев. Кои сме ние българите. С., 2000.
- Дончева-Петкова 1977:** Л. Дончева-Петкова. Колона със знаци и рисунки от Плиска. – Векове, 1977, 1, 64–71.
- Дончева-Петкова 1980:** Л. Дончева-Петкова. Знаци върху археологически паметници от средновековна България (VII–X век). С., 1980.
- Драчук 1975:** В. С. Драчук. Системи знаков Севернаго Причерномория. К., 1975.
- Зографова 2005:** А. Зографова. Аркаим – свещеният български град. – Мистери на цивилизацията. 2005, 30, 11.
- Кох 2001:** Р. Кох. Книга на знаците. 2001, 13.
- Николов 1986:** Н. Николов. Звездобройците на древността. С., 1986.
- Овчаров 1982:** Д. Овчаров. Средновековни български рисунки-графити. С., 1982.
- Овчаров 2000:** Д. Овчаров. Прабългарската религия. С., 2000.
- Петров, Гюзелев 1978:** П. Петров, В. Гюзелев. Христоматия по история на България. Т. I, С., 1978.
- Станев 1977:** Т. Станев. Планетите отблизо. С., 1977.
- Тойнби 1995:** А. Тойнби. Изследвания на историята. II, С., 1995.
- Фол 1986:** А. Фол. Политика и култура на древна Тракия през V–IV в. пр. н. е. – Изкуство, 1986, 6.
- Цонев 2004:** В. Цонев. За произхода на глаголицата и нейната езотерика. – ИРИМ, XIX. В. Търново, 2004, 105–116.

PROTO-BULGARIAN SCRIPT AND THE CULT OF
THE SEVEN PLANETS
VENTSISLAV TSONEV

(Summary)

The theme about the connection between the proto-Bulgarian characters and the cult of the planets is extremely topical because it contains numerous unresolved questions that scholars have been trying to solve for more than a century. The topic is complex and there is a wide range of problems that is why we are dealing only with some basic points. Deciphering the characters, discovering their concrete linguistic meaning remains a central problem. This article is based on observations and comparative analysis between separate signs and drawings on archaeological monuments.

We proceed from the assumption that this primitive writing has above all an ideographic character and we regard the well-known bronze rosette from the first Bulgarian capital Pliska as a necessary code key. A lot has been written about it but Alexander Aleksiev-Hofart's theory has recently become popular, he believes that this object is a model of the well-known "star of the magi". In the process of our research we have proved that the presented new thesis is untenable. Proto-Bulgarians did not copy the scheme of this astrological device, we become convinced of this while analysing the graphic symbolism of the signs. They reflect the characteristic features of the respective planets, in unity with the mythological knowledge of their gods and the attributes familiar to them since ancient times. It was found out that in the base of the rosette is the primary divine triad of Indo-Europeans, composed of the Sun, the Moon and Venus. Their signs lie on rays next to one another which partly disarranges the natural astronomical order of the planets. The study of archaeological monuments such as the tile of Shumen, the marble column with drawings from the west wall of Pliska, the metal amulets in the shape of horses, proves the existence of the cult of the sky in other variants. They are represented by Saturn, the Sun and Venus or Saturn, the Sun, the Moon and Venus. The existence of several variants is explained by the complex ethnic composition of the proto-Bulgarian tribes. We come to the conclusion that the rosette shows the knowledge of the position of the planets as an orbital order. The bronze rosette has not only an informative and religious character but was probably also used as a magic device. A simple experiment connected with a geometric construction between the rays of Saturn, the Sun, the Moon and Venus testifies to this aspect. The ideographic sign "a double axe" that is formed symbolizes the divine light and the eternal circle of the processes in the Cosmos.